

Beroepsprocedure gewonnen, nieuw plan gerealiseerd, gebruikers gelukkig, Heemschut geprezen

DE BERCKEPOORT IN DORDRECHT

Staatssecretaris Nuis hield op 17 januari jl een feestrede bij de opening van de Berckepoort en prijst daarbij de Bond Heemschut openlijk voor zijn inzet voor het behoud van dit pand. Immers in 1990 ging Heemschut in beroep tegen de wel zeer omstreden verbouwingsplannen van architect Mart van Schijndel voor dit renaissance burgerwoonhuis. Dat beroep heeft landelijk veel opschudding veroorzaakt. Heemschut heeft jurisprudentie geschreven met één van de meest gecompliceerde en wellicht grootste procedures uit de geschiedenis van de monumentenzorg.

Anders dan de naam doet vermoeden is de Berckepoort een groot twee-beukig burgerwoonhuis dat zijn naam ontleent aan de door *Matthijs Berck* gebouwde poort, die toegang gaf tot de grote cour, die aan de overzijde begrensd wordt door de Augustijnenkerk. De eigenaar, de gemeente Dordrecht zoekt een gebruiker die het gehele pand niet al te afwijkend van het eerdere gebruik – de huisvlijtschool – wil betrekken. Een zeer aanvaardbaar gebruiker wordt gevonden in de Stichting Culturele Educatie die voor zijn cursussen ruimte zoekt. Het pand behoeft hierdoor niet verkaveld te

worden hetgeen van eminent belang is, gelet op de historische en bouwhistorische kwaliteiten. Heemschut is daar dan ook bepaald gelukkig mee.

Bezwaren

Het eerste plan echter voorziet in een verbouwing gepaard gaande aan rigoureuze sloop. Tegen de goedkeurende beschikking gaat Heemschut in mei 1990 bij de Raad van State in beroep. Daarbij wordt ondermeer gesteld dat de beoogde ingreep in zijn werking volstrekt verwoestend is door aanmerkelijke sloop van delen van: interieur, kappen, gothische spiltrap en kopse gevelwand.

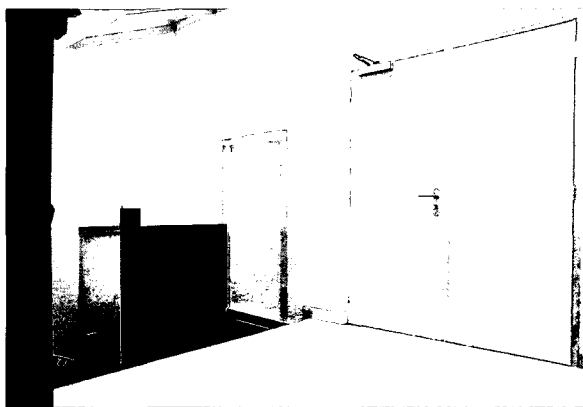
De bezwaren richten zich kort samengevat tegen de volgende ingrepen:

- sloop van de zadeldaken en in goede staat verkerende complete spanten, gedateerd op de 16de eeuw en vervanging daarvan door één trapeziumvormige staalconstructie;
- sloop van de spiltrap en grote inpandige doorbraken;
- aanzienlijke doorbraken in de recent nog fraai geres- taureerde kopse gevelwand;
- het storten van betonnen vloeren in de kelders, ook over de zo juist ontdekte waterput en beerkelder, die ten behoeve daarvan aan de bovenkant gesloopt moeten worden;
- aantasting van de historische en stedenbouwkundige beeldkwaliteit door plaatsing van een aanbouw in staalconstructie met glas, witte verblendsteen en historiserende zadeldaken.

Renaissance console in Bentheimer zandsteen -2de helft 16de eeuw- met wapenschild van Erckenraet van Berckenrode, bij restauratie geverfd
Foto's Marco de Nood.

Achterzijde eikenhouten deur, dichtgezet, links de spil van de laat gothische spiltrap, na restauratie

Zolderverdieping: eikenhouten deur 2de helft 16de eeuw, bij restauratie, grijs geverfd

Algemene beginselen van behoorlijk bestuur
Heemschut voert aan dat de beschikking in redelijkheid niet tot stand had kunnen komen indien eerst het advies van de Monumentenraad zou zijn afgewacht [zorgvuldigheidsbeginsel] en bouwhistorisch en archeologisch vooronderzoek zou zijn verricht [onderzoeksbeginsel], op grond waarvan een redelijke afweging kan worden gemaakt tussen het belang van het monument en dat van de daarin onder te brengen functie, waarbij de weegschaal ook behoorlijk wordt gehanteerd [wegingsbeginsel]. Heemschut meent tenslotte dat de redengeving voor de toestemming

Schrijverskapel, grafsteen ridder Berck, oorspronkelijke vindplaats minderbroedersklooster, bij restauratie hier geplaatst

– in de beschikking niet nader omschreven begrippen als ‘bestuurlijke argumenten’ en een ‘nieuwe functie’ – onvoldoende toereikend is om als motivering te kunnen worden aangemerkt. [motiveringsbeginsel].

De procedure voor de Raad van State

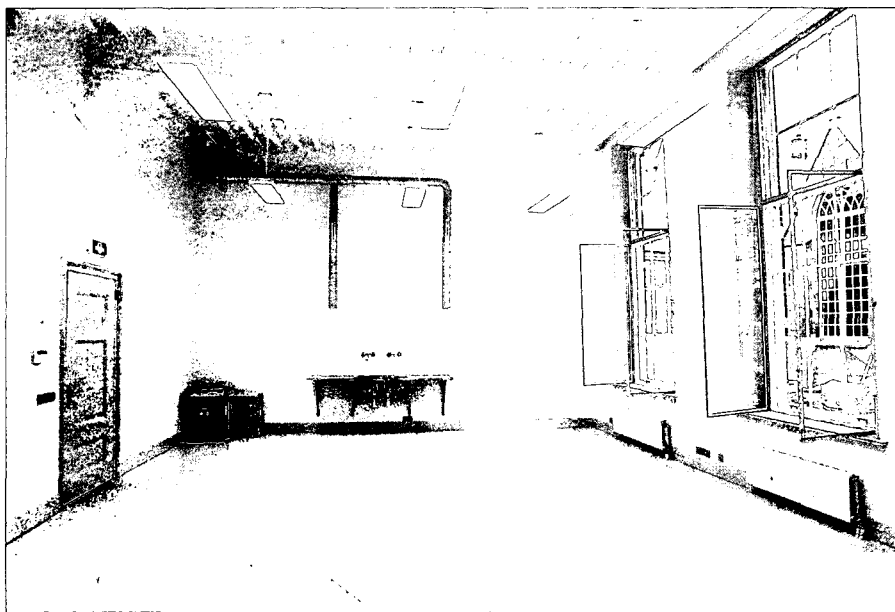
De procedure is bijzonder omvangrijk geweest en omvat twee bodemprocedures en vier voorlopige voorzieningen. De eerste bodemprocedure betreft de monumentenwet 1988, de tweede de bouwvergunning. De voorlopige voorzieningen betreffen beide procedures. Een beroepsschrift krachtens de monumentenwet heeft een opschortende werking, met andere woorden: er kan niet worden begonnen. Deze bijzonder zinvolle bepaling in de wet moet voorkomen dat het object al gesloopt zou zijn nog voordat de vraag of dat wel kan door de Raad van State is beantwoord; dat immers zou aan de beroepsprocedure iedere zin ontnemen. Daar kan weer onderuitgekomen worden middels een zogeheten voorlopige voorziening, soms wel vergeleken met een kort geding procedure in het burgerlijk recht. Aan de voorzitter van de afdeling rechtspraak van de Raad van State wordt verzocht – in dit geval door de eigenaar, de gemeente Dordrecht, om de opschorting op te heffen met als argument dat door het tijdsverloop dat de bodemprocedure zou vergen, de gebruiker zou afhaken. Heemschut voert daar tegen aan dat, gelet op de ernstige sloopconsequenties voor het pand, het in de rede ligt om eerst de uitspraak van de minister af te wachten. Het verzoek wordt niet gehonoreerd en de zaak komt vervolgens voor bij de departementale bezwaarschriftencommissie, die de bezwaren onge-

Schrijverskapel na restauratie, doorbraak gepland in muur juist ter plaatse van sarcofaagdeksele, geheel rechts nog net zichtbaar de steen van Berck

grond verklaart, waarop ten tweede male de gemeente verzoekt om opheffing der schorsing hetgeen ditmaal wordt ingewilligd. Daarop tekent *prof. mr. W. Duk* voor Heemschut beroep aan tegen de bouwvergunning en vraagt in voorlopige voorziening deze op te schorten [opschorting van een bouwvergunning is niet automatisch maar moet speciaal gevraagd worden], daarnaast wordt in een afzonderlijke voorlopige voorziening heroplegging gevraagd van de opschorting krachtens de monumentenwet. De voorzitter beslist dienovereenkomstig aangezien in redelijkheid niet valt te verwachten dat de beschikking in stand zal blijven gelet op de nieuw aangevoerde feiten; er ligt een negatief advies

van de Monumentenraad en de plannen worden afgewezen door de diverse deskundigen, die door Heemschut zijn geraadpleegd: *ing. M.D. Dicke, prof. dr. C.J.A.C. Peeters, prof. ir. L.C. Röling, prof. dr. H de Schepper, ir. A. van Drunen, prof. drs. H.L. Janssen en prof. dr. ir. C.L. Temminck Groll*. De laatste drie vormen hierna de zogeheten commissie Temminck Groll. Hier nu blijkt het cruciaal belang van de voorlopige voorziening, want met de heroplegging van de schorsing is de procedure in feite beslist. De gemeente geeft opdracht tot een ander plan. Als zekerheid bestaat over de uitvoering daarvan trekt Heemschut de bodemprocedures in.

Grote zaal met consoles van lediaanse kalkzandsteen bij restauratie geveerfd

Het bouwhistorisch onderzoek en de commissie Temminck Groll

Na heroplegging van de schorsing roept Heemschut een commissie in het leven – in de wandeling de commissie Temminck Groll – ter beantwoording van de vraag of en zo ja welk bouwhistorisch en archeologisch onderzoek verricht dient te worden ten behoeve van de planvorming. De commissie adviseert tot een bouwhistorisch en aanvullend archeologisch onderzoek hetgeen de gemeente Dordrecht overneemt en laat uitvoeren. De resultaten daarvan zijn bij het opstellen van het tweede plan in belangrijke mate doorslaggevend geweest voor de constructie die daardoor duidelijk verbeterd. Bouwhistoricus *A.H.M. Glaudemans* van het Instituut voor bouwhistorische informatie en documentatie, [IBID] in 's-Hertogenbosch vertelt hoe muren weer op hun oorspronkelijke plaats terecht zijn gekomen, met uitzondering van een authentieke muur op de verdieping, die is gesloopt. Bij de uitvoering daarentegen is geen bouwhistoricus betrokken en dat is zichtbaar. In december 1997 bezoekt de commissie Temminck Groll, vergezeld van de voornoemde deskundigen – prof. Peeters is dan verhinderd – de Onbeschaamde en de Berckepoort. In tegenstelling tot het enthousiasme over de restauratiekwaliteit van de Onbeschaamde (zie Heemschut dec. 1997) staat de constatering, dat

Visitatie Berckepoort na restauratie. prof. mr. Wim Duk (l), prof. ir. Wiek Röling (r)

Visitatie Berckepoort na restauratie. prof. dr. ir. Coen Temminck Groll (l), prof. ir. Wiek Röling (r)

– hoewel het plan voor de Berckepoort op zich zo gek nog niet is – de uitvoering daarvan vraagt tekens oproept.

Het 16de eeuws leemstucwerkplafond

De restauratie hiervan is een bijzonder project, dat los staat van de overige restauratie en pas daarna is aangevangen op 1 december jl. Ook voor wat betreft het herstel van het 16de eeuwse leemstucwerkplafond – voor zover bekend het enige van die omvang in Nederland – is het bouwhistorisch onderzoek van doorslaggevende betekenis geweest. Voorbereiding en advisering zijn hier optimaal. Voor de restauratie van dat plafond stelt de gemeente na consultatie van zestien (wetenschappelijke) adviseurs en drie uitgebreide rapporten – een inventarisatie, deskundigen raadpleging en een uitvoeringsadvies behelzend – een afzonderlijke begeleidingscommissie in waarin ondermeer zitting hebben *L. de Clercq*, *R. Crevecoeur*, *dr. ir. W.V.J. Freling*, *A.H.M. Glaudemans* en *R. Krooshof*. Na ingewonnen adviezen valt de keuze op integrale restauratie. Met het werk is belast het restauratieatelier van *Dr. Christoph Hellbrügge*, restaurator in Ascheberg (Duitsland). Vooral door deze wijze van aanpak, gekenmerkt door een ideale wijze van voorbereiden en zeer gedegen uitvoering, heeft het pand extra aan kwaliteit gewonnen. Naar verwachting zal de restauratie van het plafond eind februari gereed zijn.

Heemschut in alle toonaarden geprezen

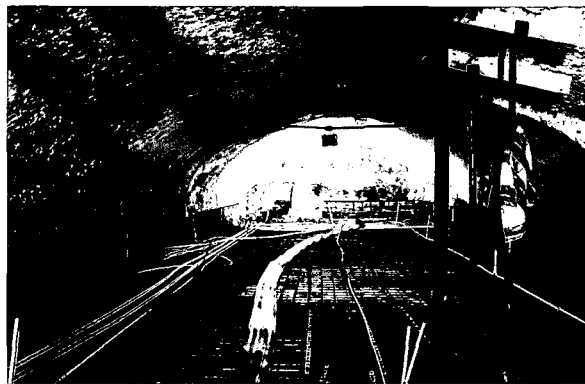
Heemschut krijgt niet alleen van de staatssecretaris lof toegezaaid voor deze beschermingsactie. Ook de gebruikers van de leslokalen zijn enthousiast over de nu in takt gebleven grote historische ruimten en gehandhaafde originele kapconstructie. Zou het oorspronkelijke plan gerealiseerd zijn dan zouden die kwaliteiten – door een overladen programma van eisen, dat eigenlijk niet in het gebouw past – niet meer bestaan. Een bijkomend gevolg van deze Heemschut-actie is dat veel extra ruimte ter beschikking is gekomen door een naastliggende pand voor de foyer en een nieuwbouwproject op de grote cour voor een theater en extra balletzaal toe te voegen. Dat is niet alleen een belangrijke ruimtewinst voor de stichting maar ook een aanzienlijke verbetering van het beeld en de forum-

functie van de straat en de sociale controle daarop. De Dordtse binnenstad heeft daarmee een belangrijke impuls gekregen, ook voor het avondgebruik van de stad. Een ander aspect is dat nu een samenwerking mogelijk is met de naastgelegen, in 1996 door *ir. Andries Lugten* gerestaureerde Augustijnenkerk, die zich goed leent voor congressen en klassieke concerten. Een gebruik dat ook in overeenstemming is met de religieuze beleving, want de kerk is nog steeds bij de Nederlands Hervormde gemeente in gebruik.

Schrijverskapel

De vraag is nu: op welke plaats is een doorgang naar die kerk optimaal. Het plan voorziet in een doorbraak van de inmiddels buitengewoon gaaf gerestaureerde gotische Schrijverskapel van de Augustijnenkerk. Ten tijde van de planvorming was dat nog niet het geval. De daarin overigens pas bij restauratie geplaatste sarcofaagdeksel [voorlopig gedateerd op 13de/14de eeuw, Doornikse steen] en de bijzonder gave grafsteen van ridder Berck, verhinderen intensief gebruik als doorloop, deze zijn juist dáár in de luwte gelegd! Deze nieuwe situatie noopt tot herbezinning. Inmiddels heeft zich een bruikbaar alternatief voorgedaan doordat een tussenliggend pand door de gemeente is aangekocht, waar een doorgang goed gemaakt kan worden. Het ligt voor de hand om na te gaan in hoeverre het plan daarop is aan te passen. Heemschut's provinciale commissie van Zuid-Holland dringt hier sterk op aan.

Grote zaal tijdens restauratie
Foto Fred van Rijen

Deel der kelders tijdens restauratie, geheel links achter nog net zichtbaar de koepel (korf) van de onder het beton verdwenen waterput
Foto Fred van Rijen

Commentaar

Restauratiekosten, Rijkssubsidie, hoe verder na 2003

De kosten van het gehele project bedragen 9,5 miljoen gulden. De restauratie van uitsluitend de Berckepoort exclusief installatiekosten 4,5 miljoen. Dekking werd verkregen uit de volgende fondsen: BRRM (f 1,85 m); stadsvernieuwing (f 0,3 m) en onrendabele top (f 3,5 m). De gemeente Dordrecht heeft zich de laatste jaren bijzonder ingezet voor aanzienlijke restauraties en het tegengaan van verloedering van de binnenstad. Die inzet is zeer succesvol gebleken, getuige restauraties als die van de Augustijnenkerk, De Onbeschaamde en nu de Berckepoort [BRRM-subsidies respectievelijk ca 3; 1,5 en 1,85 miljoen gulden]. Dordrecht ontvangt aan rijkssubsidie op jaarbasis 1,1 miljoen gulden. Na het jaar 2003 wordt de BRRM bijdrage teruggebracht tot f 365.000 per jaar. Met als gevolg een toename van het tekort 3,1 miljoen tot 5,3 miljoen gulden alleen al op deze projecten. Dit betekent dat een der belangrijkste monumentensteden uit het voormalige graafschap Holland niet meer in staat zal worden gesteld om restauraties van deze omvang uit te voeren. Dordrecht heeft met 24 andere gemeenten

bij staatssecretaris Nuis tegen deze vermindering bezwaar gemaakt en voorstellen voor een andere benadering gedaan. (zie ook pag. 2)

Subsidiebeperking is snijden in de motor van de conjunctuur

We weten dat iedere gulden rijkssubsidie niet alleen het dubbele aan particuliere investeringen genereert maar uiteindelijk als belastingopbrengst weer terugvloeit in de schatkist. Dit betekent dat het rijk vrijwel kosteloos monumenten restaureert, met een belangrijke impuls voor de werkgelegenheid. Vergroting van de omvang van deze subsidie stimuleert de conjunctuur en is daarmee van landsbelang. Dat reikt verder dan de monumentenzorg alleen! Het is dan ook aan te bevelen, een tweede tranche in de besluitvorming op rijksniveau in te stellen die uitgaat van een nadere behoeftebepaling. Conjuncturele- en werkgelegenheidsmotieven dienen te voeren tot verhoging van subsidies, welke voor het rijk bovendien budgettair neutraal zijn.

Drs. Hans Bollebakker is lid van de Provinciale Commissie Heemschut Zuid-Holland.

Literatuur

- Hans Bollebakker;*
- Het Prinselyk Logement
'De Berckepoort', Heemschut 1990/6
pp 6-7.
- De Berckepoort: een omstreeden
restauratie, Heemschut 1992/1
pp 23-28.
E. Havers; De Berckepoort en haar
bewoners. Heemschut 1998/1
Ir. M. Tillema; Archeologisch onderzoek
in de Berckepoort, Delft 1992.